

**ПРОЕКТЪТ ЗА ДИСТАНЦИОННО ЕЛЕКТРОННО ГЛАСУВАНЕ
В БЪЛГАРИЯ – ВЕРСИЯ 2016**

гл. ас. д-р Зорница Йорданова
Русенски университет „Ангел Кънчев”

**THE DRAFT-LAW CONCERNING REMOTE ELECTRONIC
VOTING IN BULGARIA - VERSION 2016**

Zornitsa Yordanova, PhD
„Angel Kanchev” University of Ruse

***Abstract:** the report presents a part of the draft-law for the amendment of the Election code of the Republic of Bulgaria, which regulates the future implementation of a system for remote electronic voting. The new concepts and procedures according to the draft-law are examined, different opinions are stated and an attempt is made to prognosticate law's putting into practice.*

***Key words:** remote electronic voting, voting by internet, Election code*

На 10.03.2016 г. Народното събрание на Република България прие на първо четене единадесет проекта за изменение и допълнение на Изборния кодекс /обн.ДВ, бр.19 от 5.03.2014 г., посл. изм. ДВ, бр.79 от 13.10.2015 г./ . Най-подробният законопроект /със сигнатура №654-01-14/18.02.2016 г./ предвижда въвеждането на дистанционно електронно гласуване по интернет. След обсъждане в пленарна зала законопроектът бе приет и включен в окончателно изготвения от Комисията по правни въпроси на Народното събрание общ проект за изменение и допълнение на Изборния кодекс, по който депутатите могат да депозират предложения за изменения и допълнения, след което текстовете ще бъдат подложени на второ гласуване¹.

Изготвеният общ законопроект предвижда следните основни параметри на електронното гласуване:

1. Електронното гласуване ще се провежда дистанционно, по интернет, което е основната разлика с машинното гласуване. Последното също е предвидено в Изборния кодекс, като има предложения за разширяването му и поэтапното оборудване на избирателните секции в страната с машини за гласуване /предвид евентуалните логистични проблеми няма да се оборудват секциите извън Република България/. При машинното гласуване подаването на глас става отново с електронно устройство, което обаче се намира в избирателната секция, докато при дистанционното електронно гласуване подаването на гласа ще става чрез интернет преди изборния ден, без да се посещава избирателна секция. Дистанционното електронно гласуване ще се счита за равностойно на гласуване с хартиена бюлетина, като избирателят ще може да гласува само от свое име.

¹ Информацията в настоящия доклад е актуална към 15.04.2016 г.

2. Предвижда се дистанционното електронно гласуване да се осъществява в период от 4 до 7 дни, определен от Централната изборителна комисия /ЦИК/. Дистанционното електронно гласуване /ДЕГ/² следва да приключи 4 дни преди изборния ден, т.е. то ще се провежда преди датата на изборите.

3. Законопроектът предвижда създаването на Комисия за дистанционното електронно гласуване /КДЕГ/ със 7 члена като постояннодействащ орган към ЦИК с четиригодишен мандат. ЦИК ще назначава членовете ѝ след публична процедура с изслушване на кандидатите³. Председателят и заместник-председателят на КДЕГ ще се избират от самата комисия. Изискванията към членовете на КДЕГ ще включват: липса на запрещение; висше образование в областите: информатика, компютърни науки, математика, информационни науки или право; не по-малко от 7 години професионален опит; добра професионална репутация, обществен авторитет и доверие. Няма да може да бъде назначавано: лице, осъждано за умишлено престъпление от общ характер, независимо от реабилитацията, нито лице, освобождавано от наказателна отговорност за умишлено престъпление; лице на изборна длъжност в държавен или местен орган; роднина⁴ на друг член на КДЕГ или на ЦИК; кандидат в съответния вид избор, член на ръководството на предизборен щаб; лице, за което е установен конфликт на интереси по ЗПУКИ в петгодишен срок преди избора⁵. Относно предсрочното прекратяване пълномощията на членовете на КДЕГ ще се прилагат правилата за членовете на ЦИК. Предвиждат се високи възнаграждения за състава на Комисията – председателят на КДЕГ ще получава месечно възнаграждение, равно на това на министър, заместник-председателят – 90% от неговото, членовете – 85% от заплатата на председателя на ЦИК. Заседанията ще се провеждат по реда на тези на ЦИК и ще се излъчват в реално време. В правомощията на КДЕГ ще се включват: подготвяне и провеждане на електронното гласуване и контрол за правилното ѝ функциониране, разрешаване на проблемите при функционирането на ДЕГ, предоставяне на данни за гласувалите по електронен път избиратели, проверка валидността на електронно подадените гласове и тяхното преброяване; предложения до ЦИК за спиране, прекратяване, нестартиране на дистанционното електронно гласуване, подпомагане на разяснителната кампания по повод дистанционното електронно гласуване и т.н. Решенията на КДЕГ ще подлежат на оспорване пред Централната изборителна комисия в 3-дневен срок от обявяването, като решението на ЦИК ще се оспорва пред Върховния административен съд. ЦИК ще определя условията и реда за дистанционното електронно гласуване и ще утвърждава системата за осъществяването му. Също ЦИК по предложение на КДЕГ ще има правомощието да спира или прекратява дистанци-

² Прави впечатление, че законопроектът използва на някои места термина „дистанционно електронно гласуване“, а на други „електронно дистанционно гласуване“. Такова разминаване има и в изписването на наименованието на Комисията за дистанционно електронно гласуване. В тази връзка, с оглед правилата на добрата законодателна техника, е редно терминологията да бъде уеднаквена при приемането на законопроекта.

³ Заслужава приветстване идеята кандидати за членове на Комисията да могат да бъдат предлагани от организации на гражданското общество, както и от браншови организации в сферата на информационните и комуникационните технологии.

⁴ Съпруг или лице във фактическо съжителство, или роднина по права линия без ограничения или по съребрена линия до 4 степен включително или по сватовство до втора степен включително.

⁵ Несъвместимите длъжности или дейности следва да бъдат преустановени в едномесечен срок след назначаването. Счита за уместни подобни ограничения, тъй като независимостта и безпристрастността на членовете на този колегиален орган следва да бъде гарантирана.

онното електронно гласуване /за някои секции или в цялата страна/, да обяви непровеждането му, а в определени от закона случаи – да анулира електронно подадените гласове. КДЕГ ще може да създава работни групи от специалисти и ще използва електронен печат по смисъла на регламент 910/2014 /ЕС/. Техническите параметри, стандарти и процедури за реализиране на дистанционното електронно гласуване ще се определят с наредба на ЦИК по предложение на КДЕГ⁶.

4. Въвеждат се основните принципи на системата за дистанционно електронно гласуване /СДЕГ/ в бъдещия чл.214а. Системата е съвкупност от хардуерни и софтуерни компоненти и трябва да гарантира тайната на вота, еднократното му подаване и преброяване, подаването на действителни бюлетини /ще има и възможност за подаване на празна бюлетина/, да позволява независимо преброяване и наблюдение на изборния процес от независими лица; да позволява избирателите да проверяват правилното отчитане на гласа им без разкриване тайната на вота; да позволява идентифициране на потенциални нарушения и т.н. СДЕГ следва да отговаря на изискванията за мрежова и информационна сигурност, да бъде сертифицирана по международен стандарт за информационна сигурност и одитирана преди всеки избор при публично оповестяване на резултата от одита. КДЕГ ще подготвя системата и ще въвежда избирателните списъци и списъците с кандидати не по-късно от 14 дни преди изборния ден, като при необходимост ще създава частни ключове за функционирането на системата в срок от 2 дни до 24 ч. преди началото на периода за дистанционно електронно гласуване /чл.214б/.

5. Процедурата по дистанционно електронно гласуване се предвижда да бъде уредена в чл.214в ИК. Избирателят ще може да гласува не по-рано от три дни след извършване на задължителна предварителна регистрация /на специална страница в интернет/ и след успешна електронна идентификация по ред, определен в закон. Приложението за дистанционно електронно гласуване ще бъде достъпно само на страницата на ЦИК и ще може да се ползва само чрез определени в наредба видове устройства. Избирателите ще се идентифицират електронно през системата, след което приложението ще визуализира една или няколко електронни бюлетини според вида на избора /идентични с хартиените бюлетини за съответния избирателен район/. Системата ще дава възможност за потвърждаване или поправка на вота преди подаването му. Гласуването ще се потвърждава след повторна електронна идентификация, след което избирателят ще получава потвърждение, без да се разкрива тайната на вота му. Законът създава възможност избирателите да променят гласа си чрез повторно гласуване в системата до изтичане на срока на електронното гласуване⁷ или чрез гласуване /с хартиена бюлетина или машинно/ в изборния ден. Лицата ще могат да проверят дали гласът им е приет и вярно преброен, без да се разкрива тайната на вота им, по начин, определен с наредбата на ЦИК по предложение на КДЕГ.

6. Предвид възможните проблеми при въвеждане на електронното гласуване законът урежда хипотези на временно спиране, прекратяване и отказ от стартиране на дистанционно електронно гласуване с решение на ЦИК по предложение на КДЕГ. Такива мерки ще могат да се предприемат при нарушения в сигурността или отказоустойчивостта на системата, както и при технологична невъзможност да се гарантират основни избирателни права. В случай на временно спиране ЦИК ще уведомява избирателите за причините и за часа на подновяване на гласуването. При прекратява-

⁶ При първото гласуване в Народното събрание имаше възражения срещу законовата делегация ЦИК и КДЕГ да определят с наредба параметрите на електронното гласуване, вместо същите да бъдат дефинирани в закона.

⁷ При няколко последователни гласоподавания ще се отчита само последният избор.

не или отказ от стартиране на дистанционно електронно гласуване, ЦИК ще съобщава причините и възможните методи за гласуване. При анулиране на резултатите и прекратяване на дистанционното електронно гласуване, ЦИК ще уведомява лицата, че трябва да подадат отново гласа си с хартиена бюлетина.

7. С оглед гарантиране правилото за равенство в изборителните права /принципа “един човек - един глас”/, след приключване периода на дистанционното електронно гласуване КДЕГ ще изпраща списъците с електронно гласувалите изборители на съответните изборителни комисии за отбелязване в изборителните списъци не по-късно от 24 часа преди изборния ден. При гласуване в изборния ден на изборител, вече подал електронно гласа си, ще се зачита гласуването в изборния ден.

8. Районната изборителна комисия /РИК/, респективно общинската изборителна комисия /ОИК/, ще пристъпва към окончателно преброяване на получените в изборния район гласове след получаване по електронен път от КДЕГ на протоколите за резултатите от електронното гласуване в района, като електронно подадените гласове ще се отразяват в отделни графи на протокола⁸. **Преброяването на гласовете, подадени по електронен път**, ще се извършва от КДЕГ след края на изборния ден, при задължителното присъствие на поне половината от членовете на КДЕГ и на ЦИК, в това число председателите и заместник-председателите. КДЕГ ще отчита: броя гласували дистанционно по електронен път изборители; броя невалидни гласове по електронен път; броя гласове, подадени дистанционно по електронен път, променени чрез гласуване с хартиена бюлетина или бюлетина за машинно гласуване, или чрез повторно дистанционно електронно гласуване; броя гласове, подадени дистанционно по електронен път, разпределени по изборителни райони, респ. по ОИК /при местни избори/, съгласно изборителните списъци. Процесът на преброяване ще се извършва автоматизирано от системата след потвърждение с квалифициран електронен подпис /КЕП/ от поне половината членове на КДЕГ и на ЦИК, в това число председателите и заместник-председателите. Преброяването ще бъде публично и ще се излъчва в реално време на страницата на ЦИК в интернет. След преброяването на гласовете системата ще генерира протоколи с резултатите от дистанционното електронно гласуване за всеки изборителен район, както и общ протокол на национално ниво. Председателят на КДЕГ и поне половината членове на комисията ще подписват с КЕП протоколите по изборителни райони, след което председателят ще ги изпраща на РИК, респ. ОИК, за отчитане⁹. ЦИК ще проверява правилното отчитане на ре-

⁸ Данните от гласуването с хартиени бюлетини, от машинното и от дистанционното електронно гласуване ще се сумират, като общият брой на гласувалите изборители с хартиени бюлетини, на изборителите, гласували машинно, и на тези, гласували дистанционно по електронен път, е равен на сбора от броя на намерените в изборителните кутии бюлетини, на броя на потвърдените гласове от машинното гласуване и на отчетените гласове от дистанционното електронно гласуване

⁹ Председателят на КДЕГ ще подписва и предава по електронен и по хартиен път всички съставени от Комисията протоколи на ЦИК. Участващите лица няма да имат право да откажат да подпишат протокола. Член на комисия, несъгласен с отразеното в протокола, ще го подписва с особено мнение, като се мотивира в писмена форма на отделен лист, неразделна част от протокола. Когато член на комисията е възпрепятстван по уважителни причини да подпише протокола, това ще се отбелязва с посочване на причините. Ще важи правилото, че неподписването от член на комисията не прави протокола недействителен. Незабавно след съставянето им протоколите ще се публикуват на интернет страницата на ЦИК, а копие от подписания протокол, подпечатано на всяка страница с печата на комисията и подписано от председателя, заместник-председателя и секретаря, ще се поставя на видно място пред сградата, където е извършено преброяването.

зультатите от дистанционното електронно гласуване, преди да определи резултата от изборите. Законопроектът предвижда и правила за получаване на копия от протоколите¹⁰.

9. Важен въпрос при дистанционното електронно гласуване е редът за заличаване, архивиране и съхраняване на данните за подадените гласове по електронен път. Правилата в тази насока следва да гарантират опазването тайната на вота. Законопроектът предвижда, че след изпращане на протоколите, КДЕГ ще изтрива всички частни ключове, създадени при подготовката на гласуването. Три седмици след края на изборния ден, но не преди окончателното произнасяне по всички жалби срещу изборните резултати, КДЕГ ще архивира и изтрива базата данни с гласовете, подадени чрез ДЕГ. Архивът ще се съхранява до следващите избори по ред, определен от Комисията.

10. Законопроектът предвижда нови състави на административни нарушения, свързани с процеса на дистанционно електронно гласуване, и съответните им административни наказания. При нарушение чрез гласуване от името на друго лице, наказанието е глоба от 5 000 до 20 000 лв. При нарушение на забраната за обявяване на междинни резултати от дистанционното електронно гласуване преди края на изборния ден, на физическите лица ще се налага глоба от 10 000 до 25 000 лв., а на юридическите – имуществена санкция от 15 000 до 30 000 лв. Глобите и санкциите са в доста големи размери, с оглед преценката на вносителите за особена значимост на въпроса.

Процесът по цялостно разработване и въвеждане на системата за дистанционно електронно гласуване естествено е трудоемък и ще отнеме значителен период от време. Затова до 2018 г. при произвеждане на избори законопроектът предвижда провеждането на експериментално електронно гласуване по интернет в до 20 избирателни секции, определени от ЦИК чрез жребий не по-късно от 5 дни от датата на насрочване на изборите. Избирателите, гласуващи електронно, трябва да отговарят на общите условия за съответния вид избори. ЦИК ще получава данни от Главна дирекция „Гражданска регистрация и административно обслужване“ /ГД „ГРАО“/ към Министерството на регионалното развитие и благоустройството /МРРБ/ и ще уведомява писмено избирателите за предоставената им възможност не по-късно от 10 дни от датата на насрочване на изборите. Избирателите, желаещи да гласуват по интернет, ще подават заявление чрез специално разработен електронен сайт. За гласуването по интернет ще са приложими общите изисквания, но разпоредбите относно отчитането на резултатите няма да се прилагат и резултатите от гласуването по интернет няма да се вземат предвид при определяне на изборния резултат. Всеки избирател, гласувал по интернет, ще може да гласува на същите избори с хартиена бюлетина или машинно. ЦИК ще организира и провежда разяснителна кампания относно гласуването по интернет, ще организира, ръководи и контролира реда за провеждането му и обработката на данните, като разходите ще бъдат за сметка на държавния бюджет.

¹⁰ Членовете на КДЕГ, кандидатите, застъпниците, представителите на партиите, коалициите и инициативните комитети и наблюдателите при поискване ще получават копие от подписания протокол, подпечатано на всяка страница с печата на комисията и подписано от председателя, заместник-председателя и секретаря, преди предаването му в ЦИК. Имената и ЕГН на лицето, получило копието, ще се вписват от РИК/ОИК в специален списък по образец, утвърден от ЦИК, след което лицето ще се подписва. Списъкът ще се подписва и от председателя и секретаря.

Правилата за произвеждането на гласуването по интернет, както и за обобщаването на резултатите от него, ще се приемат от ЦИК /не по-късно от 55 дни преди изборния ден/ и ще бъдат публикувани на интернет страницата на ЦИК и на специалния сайт. Към Министерския съвет ще бъде създаден **специализиран орган за техническо осигуряване и технически контрол на гласуването по интернет** не по-късно от три дни от датата на насрочване на изборите. Съгласно проекта, експерименталното гласуване по интернет ще се осъществява с помощта на електронни средства, като ЦИК ще определи техническите параметри на електронната система. Системата следва да: осигурява лесен и разбираем достъп до механизмите и начините за гласуване; предлага на избирателите инструкции за действията при гласуването; гарантира, че само регистрираните лица, отговарящи на условията, ще могат да гласуват; осигурява надеждна и бърза идентификация на избирателите; осигурява еднаква по обем и качество информация за всяка партия, коалиция, инициативен комитет, кандидат; гарантира тайната на гласуването и свободно изразяване на волята на избирателите; осигурява възможност за лесна навигация; не изисква от избирателя специални умения освен необходимите за използване на интернет терминали; позволява използване на стандартни интернет браузъри; осигурява възможност за подаване на гласа за не повече от 5 минути; гарантира, че всеки избирател подава само един глас и че всеки глас се съхранява и преброява само един път; съответства на най-висок ISO стандарт за качество и устойчивост на използваните апаратни и програмни средства; осигурява максимална надеждност срещу външни смущения и неразрешен достъп /включително хакерски атаки/; в случай на прекъсване на изборния процес поради непреодолими външни обстоятелства съхранява данните от гласуването и позволява продължаването му след отстраняването им; позволява обобщаване на резултатите и изпращането им в електронен вид на ЦИК след приключване на гласуването; осигурява цялост и секретност на прехвърляната информация чрез криптиране на данните и защита на комуникационните връзки; поддържа електронен дневник на изборния процес с отбелязване на всички възникнали особености и отклонения от предвидения режим; гарантира лесна поддръжка на апаратните средства и бързо отстраняване на технически неизправности; позволява наблюдение на изборния процес от независими упълномощени лица, както и одит и проверка от упълномощени органи.

При гласуването по интернет избирателят ще прави своя избор чрез обща бюлетина върху визуален, аудио или тактилен терминал, на която ще отбелязва по еднозначен начин своя вот. Бюлетината ще бъде проектирана така, че да предоставя възможност избирателят да не гласува за нито една партия, коалиция или инициативен комитет. Не по-късно от 7 дни от датата на насрочване на изборите Специализираният орган към МС за гласуването по интернет ще открива интерактивен сайт за регистрация и интернет гласуване на избирателите, както и за предоставяне на информация във връзка с това гласуване¹¹. Гласуването по интернет ще се осъществява в период с продължителност 72 часа, изтичащ в 21.00 часа в деня преди изборния ден. Избирателят, желаещ да гласува по интернет, е необходимо да заяви това чрез сайта не по-късно от 25 дни преди изборния ден, като посочи име, ЕГН, пощенски адрес, електронен адрес, телефонен номер, както и други начини за комуникация, както и желани начин за получаване на паролата за гласуване /чрез препоръчано писмо на посочен пощенски адрес или лично чрез общинската администрация по постоянен

¹¹ Сайтът ще съдържа информация за необходимите действия при интернет гласуването и ще предлага еднаква по форма и балансирана информация за участващите в изборите партии, коалиции или инициативни комитети.

адрес или адрес на пребиваване/. Избирателите ще декларират, че ще гласуват само по интернет и че няма да използват прокси-сървъри. Не по-късно от 12 дни преди изборния ден ЦИК ще изпраща на ГД „ГРАО” в МРРБ данните на избирателите, заявили желание да гласуват по интернет. Специализираният орган ще проверява дали заявителят отговаря на условията съгласно подадената му от ГД „ГРАО” информация, като може да поиска от заявителя допълнителни данни, и ако лицето отговаря на условията, ще му се издава парола за гласуване, съставляваща 10-знаков код, съдържащ букви, цифри и специални символи. Паролата ще се изпраща според заявеното от избирателя¹², за което той ще бъде незабавно уведомен чрез електронна поща, телефон, факс или по друг посочен от него начин. Предвижда се гласуването чрез сайта да включва следните етапи: избирателят влиза в електронния адрес на сайта; въвежда ЕГН за потребителско име и използва получената парола; в случай на три неуспешни опита за идентификация достъпът до системата за този потребител се прекратява за един час¹³, а при успешна идентификация се визуализира бюлетина, идентична с хартиената, като може да не се гласува за нито една партия, коалиция или инициативен комитет; след като избирателят направи своя избор, системата изисква потвърждаване на избора; избирателят може трикратно да промени избора си преди потвърждаването му; след потвърждаването гласът се записва и съхранява в електронна избирателна кутия, която не позволява разкриване на самоличността и начина на гласуване, след което избирателят получава съобщение за приключване на гласуването; след приключването информацията за направения избор става недостъпна за следващи потребители, заличава се информацията за самоличността на избирателя, за използваните от него потребителско име и парола и начина на гласуване. След като избирателят приключи гласуването си, достъпът на използвания от него IP адрес до сайта се блокира. При гласуването няма да се допуска използване на прокси-сървъри¹⁴. Данни от гласуването по интернет за партии, коалиции, инициативни комитети и кандидати няма да се оповестяват до 21.00 часа в изборния ден. ЦИК ще обобщава резултатите и ще прави анализ на гласуването по интернет.

По отношение обхвата на експерименталното електронно гласуване се предлага и друг вариант: на първите два избора след влизане в сила на промените в Кодекса да се проведе експериментално дистанционно електронно гласуване с избиратели от 500 избирателни секции, от които не по-малко от 250 и не повече от 400 – в градове с население над 100 хиляди души, по ред, определен от ЦИК по предложение на КДЕГ. Гласовете, подадени дистанционно по електронен път при експерименталното провеждане, ще се считат за валидни.

Идеята за електронно гласуване по интернет има както привърженици, така и противници. Поради това проектът за изменение и допълнение на Изборния кодекс предизвиква дебат в Народното събрание относно възможните опасности и проблеми при въвеждането на ДЕГ. На първо място, беше отчетен фактът, че по въпроса за дистанционното електронно гласуване бе проведен референдум на 25.10.2015 г. /по предложение на президента на Републиката/, като при 39,67 % избирателна актив-

¹² С препоръчано писмо в двоен запечатан плик на пощенския адрес, посочен от лицето, не по-късно от 20 дни преди изборния ден, или на общинската администрация не по-късно от 18 дни преди изборния ден.

¹³ Прекратяването не се отнася за съответния IP адрес.

¹⁴ При опит за гласуване чрез прокси-сървър избирателят получава съобщение за това, като паролата му се блокира за срок три часа при първия опит и за 6 часа – при всеки следващ.

ност резултатът беше 69,50% за въвеждането на електронното гласуване, т.е. за създаването на система за ДЕГ са гласували 1 883 411 български граждани¹⁵. Този висок процент несъмнено води до необходимост НС да предприеме мерки за реално осъществяване на тази възможност, желана от суверена. От друга страна, част от политиките и теоретиките изразяват опасения относно възможното разкриване на тайната на вота и на личните данни на избирателите при гласуване по интернет. Освен това, доколкото ДЕГ не се осъществява в контролирана среда, не винаги е сигурно, че гласът е подаден от лицето, индивидуализирано със своя ЕГН и парола като гласоподавател. Венецианската комисия също приема в Кодекса за добри практики в изборната материя, че електронното гласуване е допустимо само при условие, че същото е сигурно и надеждно. Електронните методи за гласуване се считат за сигурни, ако системата може да издържи на умишлена атака; те се приемат за надеждни, ако могат да функционират самостоятелно, без оглед на всякакви хардуерни и софтуерни проблеми. Освен това, прозрачността на системата следва да бъде гарантирана в смисъл да е възможна проверка дали функционира правилно¹⁶. Съгласно доклада на същата комисия относно съвместимостта на дистанционното и електронното гласуване със стандартите на Съвета на Европа, приет през 2004 г., във всички случаи следва да бъде осигурена конфиденциалността на вота¹⁷.

Комисията на НС по правни въпроси се обедини около необходимостта от разширяване на способите за гласуване и възможността за въвеждане на дистанционно електронно гласуване след осигуряване на достатъчно гаранции за тайната на вота и изясняване на механизма за реализирането му. При първото четене на законопроекта в НС вносителите изтъкнаха плюсовете на електронното гласуване, разработената сигурна система, възможността за промяна на вота, отворения изходен код, позволяващ проверка на сигурността, автоматичното броене на гласовете и т.н. Други депутати поддържат тезата, че България все още не е подготвена за електронно гласуване, че то не е въведено окончателно в нито една европейска държава, освен в Естония, като в САЩ и Германия е имало неуспешен експеримент. Сочат, че няма сигурен, гарантиран път за преноса на данните, че няма да се гарантират тайната на вота, доброволността, автентичността му. В теорията също се изразяват съмнения по тези въпроси. Пламен Киров счита, че съществува проблем относно съвместимостта на дистанционното електронно гласуване с принципите на всеобщото и равно избирателно право с тайно гласуване, както и с принципа за лично изразяване волята на избирателите¹⁸.

¹⁵ По данни от официалната страница на ЦИК - <http://results.cik.bg/minr2015/tur1/referendum/index.html>

¹⁶ По-специално, лицата следва да могат да получат потвърждение за вота си и при необходимост – да го коригират без разкриване тайната на вота; също така, системата следва да бъде ясна /прозрачна/ -

вж. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-e)

¹⁷ Вж. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)012-e)

¹⁸ Авторът сочи, че и в най-развитите демокрации въвеждането на електронното гласуване е в застой, и че то бележи успех в ограничен брой държави – Естония, Швеция, Холандия и Франция. – Вж. **Киров, Пл.** Конституционни проблеми на електронното гласуване. – В: Конституционни изследвания 2010-2011 г.: Двадесет години от приемането на четвъртата българска конституция - конституционен консенсус и конституционни конфликти. С., УИ „Св. Кл. Охридски”, 2014, с. 13-33.

В заключение, считам, че при добро разработване на дистанционното електронно гласуване то би увеличило избирателната активност, особено на българските граждани извън страната, както и би спомогнало избирателите да упражнят правото си на глас в удобно за тях време и обстановка. Действително в някои държави експерименталното електронно гласуване се е провалило поради хакерски атаки, довели до срив в системата. Поради това след евентуалното приемане на закона е важно експерименталното провеждане на дистанционно електронно гласуване поне на 2-3 избора, преди същото да бъде въведено като алтернативно на хартиеното или машинното гласуване. Независимо от рисковете, които и Конституционният съд посочва в своето Решение № 4 от 04.05.2011 г. по к.д. № 4 от 2011г. /обн. ДВ, бр.36/10.05.2011 г./, свързани с опазването на личните данни и тайната на вота, считам, че въвеждането на гласуването по интернет е неизбежен етап в развитието на комуникациите и технологиите, както и на съвременното държавно управление. От фундаментална важност е този преход да бъде направен разумно, да бъдат предвидени и предотвратени всички потенциални опасности пред упражняването на избирателните права на гражданите, които биха възникнали при този модерен, но и рискован способ за гласуване.

Литература:

1. **Киров, Пл.** Конституционноправни проблеми на електронното гласуване. – В: Конституционни изследвания 2010-2011г.: Двадесет години от приемането на четвъртата българска конституция – конституционен консенсус и конституционни конфликти. С., УИ „Св. Кл. Охридски”, 2014, с.13-33.
2. <http://www.cik.bg>
3. [3. http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)012-e)
4. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-e)
5. <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/42031/>

За контакти:

Гл. ас. д-р Зорница Людмила Йорданова
Русенски университет „Ангел Кънчев”
катедра „Публичноправни науки”
e-mail: ziordanova@uni-ruse.bg